

Посилання на статтю

Россошанська О.В. Підходи до побудови інтегрованих систем управління в інноваційних проектно-орієнтованих підприємствах / О.В. Россошанська, Н.В. Журавльова // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Дала, 2012. – № 4(44). – С. 145-150. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/44/12jnvpop.pdf>

УДК 005.8:005.342

О.В. Россошанская, Н.В. Журавльова

ПОДХОДЫ К ПОСТРОЕНИЮ ИНТЕГРИРОВАННЫХ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ В ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Представлены подходы к внедрению интегрированных систем менеджмента на предприятиях. Дан сравнительный анализ стандартов, используемых при разработке интегрированных систем менеджмента предприятий. Представлены основные преимущества внедрения интегрированных систем менеджмента. Табл. 1, ист. 15.

Ключевые слова: интегрированная система, международный стандарт, управление качеством, инновационное проектно-ориентированное предприятие.

О.В. Россошанська, Н.В. Журавльова

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ІНТЕГРОВАНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ В ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Представлені підходи до впровадження інтегрованих систем менеджменту на підприємствах. Надано порівняльний аналіз стандартів, які використовуються при розробці інтегрованих систем менеджменту підприємств. Представлені основні переваги впровадження інтегрованих систем менеджменту. Табл. 1, дж. 15.

O.V.Rossoshanskaya, N.V. Zhuravlova

APPROACHES TO CONSTRUCTION OF INTEGRATED CONTROL SYSTEMS AT INNOVATIVE PROJECT-ORIENTED ENTERPRISES

Approaches to implementation of integrated management systems at enterprises are presented. Comparative analysis of the standards used when developing the integrated management system of enterprise is realized. Main advantages of integrated management systems implementation are proved.

Постановка проблеми в общем виде. Успешная деятельность современного предприятия, включая и высшие учебные заведения, во многом зависит от эффективной организации бизнес-процессов и системы управления предприятием. Эффективное управление является сегодня ключевым требованием, предъявляемым рынком к предприятиям. [1]

Поэтому для современного руководителя одинаково важен как правильный выбор стратегических целей развития и определение ключевых конкурентных преимуществ, так и создание системы и технологий управления, обеспечивающих эффективную операционную деятельность в условиях, характеризующих черты современного менеджмента, тенденции и научно-методические основы его развития.

Анализ последних исследований и публикаций. В условиях рыночной экономики проблемы управления высшим учебным заведением приобретают первостепенное значение. Их сложность и актуальность определяются интенсивным развитием многоукладного характера деятельности вузов и вузовских кампусов, многообразием источников финансирования, обилием видов и форм учебной, научной, производственной и хозяйственной деятельности, необходимостью адаптации к постоянно меняющейся инфраструктуре экономики, потребностью анализа рынка образовательных услуг и рынка труда (включая трудоустройство выпускников) [2].

Необходимость оперативного реагирования на потребность (прогноз) рынка труда и на конъюнктуру рынка в сфере образовательных услуг, на быстро меняющуюся экономическую ситуацию требует перестройки внутренней микроэкономики вуза, постановки управленческого учета, оптимизации процессов управления [2]. Однако выполнение этих требований затруднено не только для высших учебных заведений, но и любого другого вида предприятий.

В научной, учебной, популярной литературе по менеджменту украинских и зарубежных авторов почти не встречается практических советов о том, как построить в организациях системный менеджмент. Приводятся понятия системы, процессов, говорится о политике и целях, даются отдельные правила и рекомендации о построении отдельных элементов системы. Называются понятия из области регулярного менеджмента, приводятся примеры организаций, регламентировавших какими-либо документами отдельные процессы [3].

В конце 90-х годов прошлого столетия появились разработки систем, отвечающих требованиям нескольких международных стандартов (как официальных, так и ставших таковыми де-факто) на системы менеджмента.

Цель работы – проанализировать требования международных стандартов, обосновать преимущества внедрения интегрированных систем менеджмента в проектно-ориентированных предприятиях.

Изложение основных результатов исследования. После широкого внедрения систем управления качеством на предприятиях Украины и актуализации вопросов совершенствования бизнеса, экологической безопасности, социальной ответственности, охраны труда, возникла потребность в объединении различных систем менеджмента организации [4]. С целью оптимизации результативности и снижения затрат на разработку, внедрение и функционирование результативных систем управления возрастает заинтересованность организаций в создании интегрированной системы, которая отвечала бы одновременно требованиям различных международных стандартов

В настоящее время наиболее хорошо известны следующие международные стандарты требований по сертификации:

- стандарты серии ИСО 9000, определяющие требования по системе менеджмента качества [5];
- стандарт ОHSAS 18001, определяющий требования системы охраны здоровья и безопасности труда [6];
- стандарты серии ИСО 14000, определяющие требования по системе экологической безопасности [7];

– стандарт SA 8000 - требования социальной ответственности [8].

Все эти стандарты имеют общие черты - это добровольность применения, универсальность, то есть применение в любой организации по роду деятельности, размерам, форме собственности. В последнее время наметилась отчетливая тенденция совместного применения этих стандартов, то есть создания интегрированного менеджмента организации, которая выполняла бы требования этих стандартов [9].

Выделим общие методологические принципы функционирования этих стандартов:

1. Все действия организации должны быть расписаны в соответствующей документации, эта документация должна быть доступна, удобна и понятна для работника, своевременно обновляться. Каждый работник должен знать свою документацию, ее содержание и применять эту информацию в своей работе

2. Руководство организации является ведущим элементом внедрения требований, оно должно личным примером вести за собой подчиненных, должно быть самым заинтересованным лицом в проводимых начинаниях

3. Структура организации должна полностью отвечать требованиям наиболее эффективного проведения мероприятий по внедрению требований стандартов

4. Действия по улучшению деятельности организации должны проводится постоянно, они должны быть адекватными существующей на данный момент ситуации, и по возможности работать на опережение [10].

Возможны различные способы объединения вышеназванных автономных систем в единую интегрированную систему: добавление, слияние, интеграция. При этом следует учитывать то обстоятельство, что чем глубже интеграция, тем сложнее ее осуществление [11].

При *добавлении* автономные системы менеджмента сохраняются отдельными. Они описываются в отдельных документах, а согласование их требований обеспечивается специальными перекрестными справочными листами.

Слияние автономных систем осуществляется путем их объединения на базе одной системы, как правило, за ядро берется Система управления качеством, построенная на стандарте ISO 9000. На основе системы управления качеством разрабатывается общее руководство, объединяющее некоторые схожие процедуры. В то время как ряд специфических положений, не вписывающихся в общую схему, исполняются в соответствии с требованиями автономных систем.

При построении *интегрированной* системы менеджмента, в нее изначально закладываются требования автономных систем. Преимущества внедрения интегрированной системы на базе международных стандартов аналогичны с методом «слияния автономных систем», только благодаря синергетическому эффекту они более эффективны и результативны, однако существенных практических результатов в этом направлении пока не получено из-за сложности поставленной задачи.

Усилиями одних специалистов, работающих в сфере стандартизации и метрологии, такую проблему как интеграция различных систем менеджмента решить сложно потому, что она непосредственно связана с многими теоретическими и методологическими проблемами. К теоретическим проблемам можно отнести противоречия: между стандартизацией и инновацией, между унификацией и специализацией, между обязательным и рекомендательным статусом стандарта. Существенной методологической проблемой является проблема совместимости систем менеджмента качества с системой общего менеджмента предприятия

Внедрение интегрированной системы управления выступает как процесс изменений на предприятии. Внедрить – значить заменить существующие системы управления единой интегрированной системой управления, построенной на принципах функционирования требований международных стандартов. Перед тем как представить этапы внедрения системы управления особое внимание следует уделить причинам *сопротивления* переменам и рассмотреть существующие программы изменений. Это поможет при реализации стратегии внедрения системы избежать возникающих трудностей, связанных с происходящими организационными, техническими, кадровыми и другими изменениями.

Сопротивление переменам может иметь разную силу и *интенсивность*. Оно проявляется как в форме пассивного, более или менее скрытого неприятия перемен, выражающегося в виде *абсентеизма*, снижения *производительности* или желания перейти на другую работу, так и в форме активного, открытого выступления против перестройки (например, в виде *забастовки*, явного уклонения от внедрения новшеств). Причина *сопротивления* может крыться в личных и структурных барьерах [12].

Создание интегрированной системы менеджмента (ИСМ) – сложный инновационный проект, направленный на повышение эффективности общего менеджмента организации. Ожидаемая результативность создания ИСМ может быть достигнута лишь в случае грамотного управления этим проектом. При создании ИСМ главенствующая роль должна принадлежать менеджерам организации и, прежде всего – руководителям высшего звена. Интегрирование систем менеджмента (качества, экологии, безопасности и социальной ответственности), отвечающих требованиям международных стандартов, следует рассматривать как предпосылку для устойчивого развития организации [13].

Сегодня наиболее прогрессивными с точки зрения конкурентоспособности и стратегического долголетия являются инновационные проектно-ориентированные предприятия [14]. В них неуклонно возрастает доля сотрудников, которые становятся работниками умственного труда. Так, в середине первого десятилетия XXI столетия в инновационных компаниях США доля таких сотрудников доходила до 40 и более процентов. Из общей численности работающих в США 28% работало в таких компаниях, а из вновь созданных рабочих мест 43% это места работников умственного труда [15].

Главной отличительной чертой инновационных проектно-ориентированных предприятий от предприятий, которые внедряют инновации, является отсутствие внутреннего сопротивления у сотрудников к внедрению инноваций. Для инновационных проектно-ориентированных предприятий инновационная деятельность является непрерывным бизнес-процессом, а для предприятий, которые внедряют инновации, – функцией (О.В.Россошанская). Такие предприятия имеют ряд отличительных признаков, которые отражены в предлагаемом определении, приведенном в таблице 1.

Как видно из анализа таблицы и вышеописанных принципов создания интегрированных систем управления, для таких предприятий не применим ни один из известных подходов. Это связано с тем, что любая стандартизация предусматривает применение повторяемости в деятельности. Для проектно-ориентированных инновационных предприятий повторяемость сведена к минимуму и относится к рутинной деятельности. Поэтому возникает сложная научная задача разработки подхода к созданию и/или внедрению интегрированных систем управления, включая управление знаниями. Ее решение относится к области управления проектами, т.к. сегодня это наиболее эффективная методология внедрения нововведений.

Дефиниция термина «инновационное проектно-ориентированное предприятие»

Содержательная нагрузка в дефиниции		Раскрытие содержательной нагрузки	
Термин		Инновационное проектно-ориентированное предприятие это предприятие, в котором:	
Метрика	принципов деятельности	управления	благодаря приоритетности внимания со стороны управленческих структур к выявлению, поддержке и развитию творческого и креативного потенциала компетентных работников-новаторов безотносительно к их специализации
		взаимодействия собственников материальных и нематериальных активов	на основе модели управления, которая базируется на концепции свободного творчества и взаимодействия владельцев бизнеса и владельцев знаний - свободных компетентных работников как равноправных, равнозначных партнеров по бизнесу
	реализации деятельности	источник	инновационно-креативная надситуативная активность которых в проектных командах, как сообщества практиков
	стратегии деятельности	инструментарий	путем реализации портфелей программ и проектов, как наиболее эффективного инструмента деятельности с позиции минимизации временных и ресурсных затрат,
		критерии оценки	превращается в увеличение стоимости предприятия (в первую очередь, за счет ее нематериальной компоненты) и повышение экономической безопасности компетентных работников-новаторов
	цель (миссия)	на пути достижения предприятием амбициозной цели - стратегического лидерства на рынке	

Выводы и направления дальнейшего исследования. Проведенные исследования дают возможность сделать вывод о том, что внедрения интегрированных систем управления относительно безболезненно и не встречая активного сопротивления могут осуществляться на предприятиях, основывающих свою деятельность на проектной методологии. Для проектно-ориентированной компании принципиальным условием ее успешного существования является наличие специалистов, отвечающих определенному набору требований к компетенции. Поэтому важным показателем служит уровень квалификации по различным категориям персонала компании (администраторы, руководители проектов, консультанты и т. д.) В ходе дальнейших исследований планируется рассмотреть возможность внедрения интегрированной системы управления для высших учебных заведений в виде проекта, применяя проектную методологию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Проектно-ориентированная модель управления высшими учебными заведениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2011/Pedagogica/4_96791.doc.htm.
2. Васильев В.Н. Интегрированная информационно-аналитическая система управления вузом [Электронный ресурс] / В.Н. Васильев. – Режим доступа: http://www.bti.secna.ru/portal/smerdina/doc/lib/art/PR_JET4.htm.
3. Интеграция с системами охраны труда, техники безопасности и управления качеством [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.klubok.net/doc479.html>.
4. Свиткин М.З. Организационно-методические подходы к созданию интегрированных систем менеджмента [Электронный ресурс] / М.З. Свиткин. – Режим доступа: <http://quality.eup.ru/MATERIALY6/ompinegr.htm>.
5. Концепция стандартов ИСО 9000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://quality.eup.ru/GOST/konc9000.htm>.
6. OHSAS 18001 Система менеджмента охраны здоровья и безопасности труда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tuev-nord.com.ua/index.php/toolsmanag/projohsas>.
7. Серия стандартов ИСО 14000 (ISO 14000) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.icc-iso.ru/toclients/standard/iso_14001/.
8. Міжнародний стандарт Соціальна відповідальність (SA 8000) (Неофіційний переклад) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
9. Свиткин М.З. Интегрированные системы менеджмента / М.З. Свиткин // Стандарты и качество. – 2004. – №2. – С.56-61.
10. Аскарлов Е. Международные стандарты требований по сертификации системы управления организации - их сила и слабость [Электронный ресурс] / Ерлан Аскарлов. – Режим доступа: <http://quality.eup.ru/GOST/ms.htm>.
11. Горчакова Е. Интегрированные системы управления на основе международных стандартов: методы внедрения, структура и содержание [Электронный ресурс] / Е. Горчакова. – Режим доступа: <http://gisar.eu/node/9447>.
12. Хентце Й. Как преодолеть противодействие организационным изменениям [Электронный ресурс] / Йоахим Хентце, Андреас Каммель // Архив журнала "Проблемы Теории и Практики Управления". – Режим доступа: http://www.cfin.ru/management/change_opposition.shtml.
13. Интегрированная система менеджмента - основа устойчивого развития предприятия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.klubok.net/pageid490.html>.
14. Россошанская О.В. Экономическая безопасность проектно-ориентированных предприятий [Текст] / О.В. Россошанская // Управління проектами: стан та перспективи: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, Миколаїв, 18-21 вересня 2012 р.- Миколаїв: НУК, 2011. – С. 177-178.
15. Насибян С.С. Особенности проявления креативных способностей специалистов предприятий, занятых в интеллектуальной сфере экономики [Текст] / С.С. Насибян // Российское предпринимательство. – 2006. – № 7 (79). – С. 58-62.

Рецензент статті
Д.т.н., д.е.н., проф. Рамазанов С.К.

Стаття надійшла до редакції
16.10.2012 р.

НОВА РУБРИКА!!!

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 001.8:005.934

В.А. Рач

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ «ДЕРЖАВА-РЕГІОН-ПІДПРИЄМСТВО» ЯК ЦІЛІСНОГО ОБ'ЄКТУ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Представлена рецензія на серію монографічного видання "Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство". Запропоноване визначення безпекології з позицій тринітарної цілісності та сприйняття соціально-економічної реальності як неструктурної та позаструктурної системи. Дж. 19.

Ключевые слова: безпекологія, безпекознавство, комплементарність, принцип доповненості, тринітарна цілісність.

Сучасна економічна наука опинилася в складному становищі. З одного боку, кризові явища кінця ХХ - початку ХХІ століття виявили велику кількість емпірично не підтверджених теоретичних розробок, а з іншого – негайну потребу в знаннях, які б дозволили практикам реального сектору економіки безпечно, а точніше, зі свідомо визначеним рівнем небезпеки, рухатись вперед. При цьому цей рух повинен відбуватись в динамічному, слабко імовірно прогнозованому, конкурентно-гіпертрофованому середовищі. За ствердженням відомого російського вченого-економіста Г.Б. Клейнера, така ситуація «...змусила багатьох вчених-економістів приступити до перегляду базових концепцій сутності, меж і факторів економіки. Одночасно з'явилися внутрішня криза економічної теорії, суперечність, неповнота та неадекватність багатьох модельних схем і опису економіки, а також неспроможність економічної політики на усіх рівнях – від підприємств до держав (а в останній час – і міждержавних союзів) – упоратись з кризами. Все це свідчить про те, що ревізія фундаментальних понять і положень економічної науки входить в поточний порядок денний» [1].

Ще у більш складному стані опинилась та частина економічної науки, яка займається питаннями економічної безпеки. Причин тут багато. Але головна, на нашу думку, це відносна «молодість» цього напрямку досліджень. Економічна безпека як наука ще не накопичила критичної суми фактів, які б підтвердили або спростували ті чи інші теоретичні напрацювання, які існують сьогодні. Ці факти, в першу чергу, зафіксовано в понад 35 кандидатських та біля 40 докторських дисертаціях, які були захищені тільки в Україні за відносно короткий термін (2008 - 2012 роки). У статистику ввійшли дисертаційні роботи, назви тем яких мали ознаки приналежності до проблем безпеки, за спеціальностями: 08.00.04 - економіка підприємства; 21.04.01 економічна безпека держави; 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

На нашу думку, незважаючи на значний потік захищених дисертацій, критичної кількості фактів може бути і не накопичено. Причина цього – дуже високий рівень турбулентності, невизначеності та змінності не тільки в економічній, а і в інших сферах життєдіяльності сучасного суспільства. А це приводить до появи і прояву все нових аспектів, які пов'язані з економічною безпекою. Крім того розуміння безпеки як феномену [2], як міждисциплінарної категорії, як багатоаспектного явища потребує неklasичного підходу до її

пізнання. На нашу думку, для цього може бути застосовано ризоматичний підхід, який протистоїть незмінним лінійним структурам як буття, так і мислення, які є типовими для класичної європейської культури [2].

В цій ситуації важливою є планомірна наукова робота в рамках обраної світоглядної концепції. Результати такої праці мають велике значення тому, що дозволяють в історичному аспекті, навіть і не дуже тривалого часового виміру, прослідкувати розвиток наукової думки. В цьому аспекті цікавою є серія монографічних видань, яка підготовлена в науковій школі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, і яку очолює доктор економічних наук, професор Г.В. Козаченко. Перша монографія [3] вийшла 2003 року і вже стала класичною працею в галузі економічної безпеки. Про це свідчить велика кількість цитувань та посилань на неї. Крім того, вже з'явився «ефект другої та третьої хвилі в науці». Це ситуація, коли деякі автори використовують цитати та положення з першоджерела, але посилаються на роботи, в яких запозичені матеріали з цього першоджерела. Крім того з'являються факти чистого плагіату. Так, наприклад, відносно роботи [3]. На сайті <http://www.safetyfactor.narod.ru/doc/direction.html> виставлено розділ 2.3 з цієї роботи [3, с.86-91] без рисунків під назвою «Основные направления и принципы обеспечения экономической безопасности предприятия» без будь-яких посилань на джерело походження цього матеріалу.

Друга монографія [4] розпочала новий цикл публікацій під спільною назвою «Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство». Сьогодні вже вийшла друга книга цієї серії [5]. Для цілісного представлення змісту цих публікацій доцільно звернутись до змісту двох томів одночасно. При цьому, з метою уникнення неприпустимого викривлення їх змісту будемо користуватись термінологічним апаратом авторів монографій.

Монографічне дослідження має гармонійну структуру, побудовану за принципом поглиблення вже отриманих результатів. Так, зокрема, у першому розділі першого тому монографії, який присвячено загальним теоретичним підвалинам системи економічної безпеки, досліджено генезу такої системи, сформовано її методологічний базис та побудовано архітектоніку, проаналізовано дефініції економічної безпеки, показано ієрархію видів безпеки та продемонстровано витoki та зв'язки економічної безпеки з багатьма науково-практичними галузями та теоріями, запропоновано побудову архітектоніки системи економічної безпеки, а також представлено методологічний базис управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності. Саме на такому науковому підґрунті надалі і «стоять» автори монографій.

Зміст другого розділу того ж першого тому розкриває сутність економічної безпеки держави. У цьому розділі встановлено основні тенденції розвитку світової економіки, які можуть стати причиною виникнення загроз економічній безпеці України, виділено основні внутрішньодержавні чинники найбільш негативного впливу на національну економічну безпеку; визначено залежність економічної безпеки держави від перебігу глобалізаційних процесів, які відбуваються у теперішній час; розкрито зміст національних економічних інтересів, під якими слід розуміти сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи. У розділі наголошено, що реалізація національних економічних інтересів дуже тісно пов'язана із забезпеченням економічної безпеки держави. Водночас, зміст першого розділу другого тому монографії також стосується економічної безпеки держави. Але у цьому розділі розглянуто сутність і складові економічної безпеки держави в системі національної безпеки, виявлено загрози економічній безпеці держави. За

результатами вивчення генези явища тіньової економіки, з'ясування його сутності, джерел і причин виникнення виявлено її відмітні риси, показано негативні та позитивні наслідки для економіки будь-якої країни. Шляхом поєднання предикатів основних підходів до вивчення тіньової економіки (обліково-статистичного, формально-правового та комплексного, або макроекономічного) уточнено визначення поняття "тіньова економіка". Окрему увагу приділено митній службі як суб'єкту економічної безпеки держави.

У третьому розділі першого тому монографії, який присвячено економічній безпеці регіону, показано її роль і місце в системі економічної безпеки; уточнені поняття "економічна безпека держави" та "економічна безпека регіону"; з метою виявлення особливостей економічного розвитку регіонів, які повинні враховуватися в системі економічної безпеки, оцінено конвергенцію та дивергенцію економічної безпеки регіонів України; ідентифікованої дихотомію "продовольча безпека - продовольча небезпека" та з'ясовано основні причини погіршення рівня продовольчої безпеки України. Другий розділ другого тому монографії дозволяє ознайомитися з поглибленою сутністю економічної безпеки регіону, дізнатися про уточнене поняття "диспропорційність соціально-економічного розвитку регіону", що розглядається як невідповідність рівня соціально-економічного розвитку районів загальному рівню соціально-економічного розвитку регіону, яка є загрозою економічній безпеці держави; ознайомитися з підходом до оцінювання диспропорційності соціально-економічного розвитку регіону як загрози економічній безпеці держави. За результатами виявлення властивостей тіньової економіки як складної відкритої ієрархічної та невірноваженої емерджентної системи, здійснено оцінювання економічної безпеки та тіньової економіки регіону.

Економічній безпеці підприємства присвячено четвертий розділ першого тому та третій розділ другого тому монографії. Проте, якщо у першому томі на основі вивчення сутності економічної безпеки й аналізу існуючих у сучасній економічній науці її тлумачень згруповано підходи до розуміння сутності поняття "економічна безпека підприємства" як підґрунтя забезпечення економічної безпеки підприємств вибрано задоволення інтересів підприємства, запропоновано процедуру оцінювання стану економічної безпеки підприємства, показано роль, місце та структуру ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства, у другому томі розглянуто гармонізаційний підхід до економічної безпеки підприємства. Логічним продовженням наукових здобутків, оприлюднених у першому томі монографії, є викладення положень щодо оцінювання ресурсного забезпечення у системі економічної безпеки підприємства. У розділі також розглянуто передумови впливу репутації підприємства на його економічну безпеку, обґрунтовано характер та інтенсивність такого впливу, запропоновано модельні подання репутації підприємства та його економічної безпеки та встановлено залежність між економічною безпекою підприємства та його репутацією; ідентифіковано необхідні та достатні умови визначення впливу репутації підприємства на його економічну безпеку, розроблено процедуру оцінювання впливу репутації підприємства на його економічну безпеку, визначено шляхи посилення впливу репутації підприємства на його економічну безпеку. Велику увагу у розділі приділено системі економічної безпеки підприємства у контексті її взаємодії з митними органами, визначено вплив митного регулювання на економічну безпеку підприємств.

У п'ятому розділі першого тому монографії були висвітлені питання обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки: сформовано організаційно-правовий механізм обліково-аналітичного забезпечення системи

економічної безпеки; показано місце обліково-аналітичної діяльності у забезпеченні економічної безпеки підприємства, наведені її функції, сформовані вимоги щодо інформації в системі інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства. У другому томі монографії аналогічні дослідження отримали «адресність», тобто стосувалися конкретних щаблів ієрархії економічної безпеки або спеціальних розробок безпекознавчого характеру.

Як бачимо, запропонований в монографіях комплементарний підхід (за визначенням авторів) є проявом здійснення оригінального комплексного і системного теоретичного і прикладного дослідження концептуальних засад безпекознавства щодо системи економічної безпеки. Потужна аналітика, чисельні коментарі щодо досвіду системоутворення економічної безпеки в Україні та інших країнах світу мають сприяти активізації розвитку безпекознавчого економічного мислення студентів, магістрантів, аспірантів, та всіх небайдужих до досліджуваної царини знань.

Розглядаючи цілісно зміст монографій, доцільно зупинитись на визначенні авторами запропонованого підходу як комплементарного. Прямого визначення цього підходу через встановлення відмінних ознак в монографіях і в інших роботах її авторів не наведено. Але, є окрема робота одного зі співавторів монографії [6], в якій розглядається застосування комплементаризму в управлінні економічною безпекою підприємства. В ній стверджується, що «комплементаризм в управлінні економічною безпекою підприємства має розширити горизонти безпекознавства, поглибити його методологічні засади й стати науково-практичним підґрунтям управління економічною безпекою вітчизняних підприємств». За основу визначення комплементаризму взята філософська точка зору, згідно з якою він трактується як «несхожі або навіть протилежні теорії, концепції, моделі і точки зору, що відображають різні погляди на дійсність» [7]. Сьогодні в питаннях економічної безпеки існує саме такий стан (наявність протилежних теорій, концепцій, моделей і точок зору).

Доведення того, що наукова царина безпекознавства має комплементарну природу, в роботі [7] проведено шляхом аналізу його понятійно-категоріального апарату. У проведеному аналізі чітко прослідковується факт взаємної відповідності термінів, що розглядаються, за рахунок чого забезпечується їх зв'язок та доповнення один одного. Саме це відповідає сутності комплементаризму, яка визначається його походженням (від лат. *complementum* - доповнення) та сферою основного застосування в хімії та молекулярній біології. Його сутність розкривається у принципі комплементарності. Принцип передбачає взаємну відповідність і доповнення частин при утворенні цілого. Він лежить в основі "самосборки" біологічних структур таким чином, що, за висловом лауреата нобелівської премії Дж. Уотсона, "взаємодіючі молекули повинні підходити один до одного, як ключ до замку" [8]. Сьогодні цей принцип отримав назву принципу «ключ до замку». Виходячи з цього, можна стверджувати, що фактично автори монографій застосовують у своїх дослідженнях принцип комплементарності, який відповідає молекулярно-біологічній точці зору. Тобто їх комплементарний підхід базується на принципі «ключ до замку».

На нашу думку, в економічній безпеці при наявності протилежних концепцій та поглядів доцільно застосовувати принцип доповнення Н. Бора. Він належить до одного «із самих глибоких філософських та природничо-наукових ідей нашого часу, з якими можливо порівняти лише такі ідеї, як принцип відносності або представлення про фізичне поле. Його спільність не дозволяє звести його до якогось одного твердження – його потрібно опановувати поступово, на конкретних прикладах» [9]. Суть цього принципу стосується форми представлення знання про реальний світ. Відповідно до цієї форми дві

альтернативи пояснення явища - тезу й антитезу - слід застосовувати одночасно, вважаючи, що кожна самостійно не є адекватною [10]. А зв'язує їх в суперечливій єдності дуальної метрики третій елемент (характеристика, ознака, і тому подібне), який повинен виконувати функцію чинника міри цілісності сприйняття. Застосування цього принципу в економіці має свої особливості, які пов'язані з тим, що суб'єкт пізнання одночасно може (а частіше це так і є) виступати і об'єктом пізнання. Зважаючи на це, використання принципу доповнення Н. Бора в економіці сьогодні є об'єктивно необхідною реальністю [11].

Неможливо не торкнутися теми застосування терміну «безпекознавство». Навколо цього терміну точаться різні думки відносно доцільності/недоцільності його застосування [12, 13]. На наш погляд, більш логічно вживати термін безпекологія. Ця лінгвістична конструкція є історично сприйнятою (наприклад, ризикологія та інші -логії). Тоді безпекологію, за аналогією, можна визначити як науку про безпеку, яка вивчає її сутність, причини, форми прояву і роль в житті людей.

Але сучасне розуміння будь якої цілісності через тринітарну її сутність [14] потребує замість терміна «безпека» застосовувати архетип триєдності безпека/невпевненість/небезпека [15]. Крім того більш ефективно з практичної точки зору сучасне уявлення (сприйняття) соціально-економічної реальності як неструктурної та позаструктурної системи, цілісність якої визначається не її внутрішньою сутністю, а зовнішнім проявом [16], потребує також деяких корегувань у визначенні. З урахуванням цього пропонується безпекознавство розуміти як науку про цілісність безпеки/невпевненості/небезпеки, яка вивчає сутність цієї цілісності як феномену (ноумену та феномену одночасно), форми її прояву та роль в житті людини в різному масштабі метрики цілісності (особистість, родина (команда, спільнота), підприємство (фірма, концерн), регіон, держава, союз, континент, цивілізація та інше).

Виходячи з наведеного визначення, система економічної безпеки «держава-регіон-підприємство» є цілісним об'єктом пізнання науки безпекології. Тому потрібна розробка єдиної методології вивчення цього об'єкту в різному масштабі метрики цілісності. При цьому в якості критерію економічної безпеки незалежно від масштабу метрики повинен виступати критерій безперервності будь-якої діяльності в організованих штучних або природних цілісностях [17].

Сьогодні економічна безпека підприємства входить до сфери інтересів ще декількох наук. Це, в першу чергу, сек'юритологія [18] та екопосент (ecopositive security of enterprise) [19] та ін. Тому в подальшому потрібно розмежувати об'єкти та предмети дослідження між цими науками та безпекологією, або визнати ці терміни синонімами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клейнер Г. О границах неограниченного [Текст] / Г. Клейнер // Вопросы экономики. 2012. – №2. – С.140-145.
2. Шарков В.Ф. Ризоматическая логика - инструмент для построения новой научной парадигмы [Текст] / В. Ф. Шарков // Актуальные проблемы современной науки. – 2007. – № 6. – С. 47-49.
3. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения [Текст] / Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. – К.: Издательство «Либра», 2003. – 280 с.
4. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [Текст]: монографія: у 3 т. Т.1 / Ляшенко О.М., Погорелов Ю.С., Безбожний В.Л. та ін.; за заг. ред. Г.В. Козаченко. – Луганськ: Елтон, 2010. – 282 с.

5. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [Текст]: монографія: у 3 т. Т.2 / Ляшенко О.М., Погорелов Ю.С., Шаріпова О.С. та ін.; за заг. ред. Г.В. Козаченко. – Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. – 318 с.
6. Ляшенко О.М. Комплементаризм в управлінні економічною безпекою підприємства [Текст] / О.М. Ляшенко // Вчені записки Університету "КРОК" / Університет економіки та права "КРОК", 2012. – Вип. 32. – Т. 1. – С. 98-103.
7. Комплементарность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://figak.com/?q=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>. – Загл. с екрана.
8. Комплементарность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litmir.net/br/?b=106098&p=303>. – Загл. с екрана.
9. Принцип дополнительности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nplit.ru/books/item/f00/s00/z0000018/st061.shtml>. – Загл. с екрана.
10. Дмитриков В.П. Принцип дополнительности Н. Бора в мониторинговых исследованиях природных объектов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kdu.edu.ua/conf/Konf_Vernadskii/2010/TEZY/4_section/103.PDF. – Загл. с екрана.
11. Тарлавский В. Экономика и дополнительность [Электронный ресурс] / Виталий Тарлавский. – Режим доступа: www.eg-online.ru/article/12375/next2. – Загл. с екрана.
12. Беляков К.І. Знання про безпеку: проблеми визначення та методології / К.І. Беляков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 18. – С. 153-159.
13. Ліпкан В.А. Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату [Электронный ресурс] / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко. – Режим доступа: natsecurity.com.ua/students/aksiomatika.doc. – 23.10.2012 г. – Загл. с екрана.
14. Баранцев Р.Г. Тринитарный критерий целостности [Электронный ресурс] / Р.Г. Баранцев // Академия Тринитаризма. – М., Эл. № 77-6567, публ. 11751. – 05.01.2005. – Режим доступа: www.trinitas.ru/rus/doc/0226/002a/02260063/htm. – Загл. с екрана.
15. Россошанская О.В. Непрерывность деятельности как основной критерий оценки экономической безопасности [Текст] / О.В. Россошанская // Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її забезпечення: Праці IV міжнародного науково-практичного семінару, 23-26 жовтня 2012р. / відповід. ред. Є.М. Письменний, В.М. Шаповал. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – С.141-143.
16. Пригожин И. Философия нестабильности [Текст] / И. Пригожин // Вопросы философии – 1991. – №6. – С. 42-52.
17. Россошанська О.В. Оціночні критерії компетентності співробітників з позиції забезпечення економічної безпеки інноваційних проектно-орієнтованих підприємств [Текст] / О.В. Россошанська // Вчені записки Університету "КРОК". – К.: Ун-т економіки та права "КРОК", 2012. – Вип. 32. – Т. 1. – С.110-116.
18. Коженевски Л. Секьюритология – наука о безопасности [Электронный ресурс] / Лешек Коженевски. – Режим доступа: www.ua-ed.narod.ru/Kozhenyovski_L_-_Ednist_bezpeky_v_Evrosoyuzi.htm. – Загл. с екрана.
19. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: монография [Текст] / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К.: Издательский дом «Ин Юре», 2000. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції
23.10.2012 р.